

Žygimantas Buržinskas

MERKINĖS KARALIŠKASIS DVARAS XVII–XVIII A.

Merkinės dvarvietė yra įsikūrusi šalia Merkio ir Nemuno santakos bei Merkinės piliakalnio, buvusio papilio teritorijoje. Kadaise upių santakoje veikė upinis uostas, stovėjo sandėliai, užėigos. Nemuno pakrante ėjo senasis Gardino kelias. Ant Merkio upės buvo pastatytas puošnus tiltas, per Nemuną kėlė keltas. *Žygimanto Buržinsko nuotrauka*

Dingęs ir sugrįžtantis dvaras

Merkinės papilio arba buvusio dvaro, dvarvietės teritorija ilgus dešimtmečius buvo dingusi iš vietinių žmonių žodyno. Dvaro ir Merkinės dermė buvo labiau suvokiama kitoje Merkinės vardo gyvenvietėje, esančioje dabartiniame Šalčininkų rajone, kuri dar buvo vadinta Paulavos respublika arba mažąja Merkine. Didžiojoje Merkinėje pastaraisiais dešimtmečiais vartotas labiau funkcinis dvaro vietos, čia veikusių „senelių namų“ pavadinimas. Vyresni vietos ir apylinkių gyventojai prisimena XIX a. pab. statytuose mūriniuose pastatuose dar prieš kelis dešimtmečius veikus ligoninę ar I Lietuvos Respublikos laikais – pradžios mokyklą, tačiau apie čia egzistavusį dvarą gyventojų atminties kultūroje atsiminimų nėra. Istoriografijoje galima aptikti faktinės medžiagos apie čia buvusį Merkinės seniūnijos dvarą, bet plačiau paveldo prasme buvo

vartojamas papilio pavadinimas, labiau sietinas su ankstyvuoju Merkinės raidos etapu.

Pastaraisiais metais švietimo, turizmo, investicijų srityse pradėjus daugiau plėtoti Merkinės istorinio miesto temą, augant susidomėjimui ir Merkinės dvaro raida, vietovė tiek spaudoje, tiek ir vietinių žmonių neoficialiai pradėta vadinti dvarvieta. Paveldo aktualizavimo klausimas pamažu tampa vis svarbesnis Merkinės raidos perspektyvoms, todėl taip pat didėja miesto raidos, atskirų jo erdvių, krašto tyrimų svarba. Būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad Merkinės miesto raidos bei šiuo atveju Merkinės dvaro tyrimai leidžia plačiau pažvelgti ir į visos buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) miestų, karališkųjų dvarų, seniūnijų struktūrą ir raidą.

Mėginant suvokti Merkinės dvaro vaizdinį, vietą ir svarbą regionui, iškeliant šio darbo uždavinius, be dvarvietėje buvusių statinių tyrimų, būtina aptarti dvaro žemių erdvės,

Merkinės seniūnijos teritoriją ir joje buvusias vaitystes, jų pavilvarkus. Verta paminėti Merkinės seniūnijos valdytojus, jiems priklausiusius pastatus Merkinės mieste ir už jo ribų, taip pat Merkinės dvaro pastatų įtaką ir vietą Merkinės kultūriniame kraštovaizdyje. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad iki šiol nebuvo atlikti jokie detalesni archeologiniai tyrimai dvarvietės teritorijoje, todėl šis tyrimas pasitarnautų archeologinių tyrimų metu lokalizuojant tiksliai pastatų vietas bei jų funkcijas.

Akivaizdu, kad šis darbas yra tik pirmesni tikslesni bandymai nustatyti Merkinės dvaro užstatymo raidą LDK laikais, archeologiniai tyrimai leistų naujai ir kur kas plačiau pažvelgti į senojo Merkinės dvaro buvusią materialiąją būklę. Merkinės dvaras yra taip pat karališkosios istorijos dalis, kuri ypač susijusi su Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vladislavo Vazos IV asmenybe ir jo apsilankymais Merkinėje. Šiai temai reikalingas atskiras platesnis tyrimas.

Istorinė Merkinės seniūnija

Istoriografinėje medžiagoje Merkinės seniūnijos raida plačiau nagrinėjama iki XVI a., taip pat seniūnijos valdose buvusių ežerų bei gyvenviečių skaičius papildomas XVIII a. pab. dokumentais¹. Tačiau šiuos duomenis būtina papildyti naujai

atrastais dokumentais, kurie gali apibūdinti seniūnijos ir dvaro valdų bei vaitysčių centrų situaciją XVII–XVIII a. Vienas jų – ankstyviausias žinomas Merkinės seniūnijos inventorių, sudarytas 1693–1695 m. Dokumentas atskirtas į dvi dalis ir saugomas skirtingose bylose, viena iš dokumento dalių, kur nurodomi seniūnijos žemių duomenys, buvo atsidūrusi prie bažnyčios dokumentų be jokių aiškesnių nuorodų². Šiame dokumente minimos Merkinės seniūnijos gyvenvietės ir skirtingi šių gyventojų statusai bei prievolės, ežerai, upės žvejybos užtvartos. Didesne dalimi šitie duomenys atitinka ankstesnę seniūnijai priklausiusių gyvenviečių situaciją, tačiau seniūnijos inventoriuje pateikiama daugiau duomenų, juose minimos gyventojų pavardės, žemių plotai, vaitystės bei gyvenviečių ribų aprašymai, bet čia šių duomenų plačiau nenagrinėsime.

Pirmiausia seniūnijos inventoriuje aprašoma Skroblininkų vaitystė. Ją sudarė 15 skirtingų gyvenviečių. Abiejose Merkio pusėse minimas Mardasavas, nurodoma, kad tai bajorų gyvenvietė (*osada boiar*), mokėjusi činšo mokesčius. Vaitystei priklausė ir kitos gyvenvietės. Minimas Merkinės dvaro žinioje buvęs Žiūrų kaimas. Puvočių kaime minimi žvejai, turėję atskirus žemės plotus. Surenkami šios gyvenvietės činšo mokesčiai buvo numatomi skirti naujos žvejybos užtvartos per Merkį statybai ir senos remontui, taip pat užtvartų priežiūrai,

Paliūnų kaimo lauko, vakarinės senosios Merkinės seniūnijos žemės, nutolusios nuo Veisiejų miestelio tik daugiau nei per 4 kilometrus. Šalia esančiose Purviškėse buvo Merkinės bažnyčios valdos. Žygimanto Buržinsko nuotrauka

žiemos metu ledo kirtimui ir žuvies saugojimui. Iš šių žvejybos užtvartų į dvarą buvo tiekiama žuvis, užšalus ledui iš kitos Merkio pusės kiekvieną žiemą per ledą buvo vežama mediena. Kiti kaimai buvo Kasčiūnai, taip pat Lankininkų kaimas. Šiame gyveno šienaujamų dvaro pievų prižiūrėtojai nuo nesankcionuotų gyvulių ganymų (*od spasy*). Lankininkų kaimas buvo išsidėstęs šalia Merkinės cerkvės žemių ir joje stovėjusių unitų maldos namų. Paminėtina tai, kad šios gyvenvietės ribojosi su miesto mišku. Merkinės dvarui činšą ir kitas duokles mokėjo Marcinkonių, Kapiniškių, Margionių arba Skroblininkų (*Skrobelniki*) gyventojai. Įdomu, kad Margionių gyvenvietės žemė ribojosi su „pono“ Tomo Margevičiaus dvaro žemėmis (*Dworowi Pana Morgiewicza*). Šio bajoro žemė minima prie Gardino kelio šalia Grunto (Grūto) ežero, ji sudarė visą margą, ir, kaip nurodoma, jau nuo seno jo protėviams buvo patvirtinta privilegija šiai žemei. Šitoje teritorijoje stovėjo nedidelis namas. Kiekvienais metais Merkinės dvarui buvo mokamas 5 zlotų mokestis.

Inventoriuje dar minimos Kabelių, Šklėrių, Randamonių gyvenvietės. Minima Grunto gyvenvietė prie tokio paties pavadinimo ežero, greičiausiai tai dabartinio pavadinimo Grūto gyvenvietė. Ratnyčios miestelis dokumente apibūdinamas kaip esantis už keturių mylių nuo Merkinės dvaro prie Gar-

dino kelio. Pusė gyvenvietės su naujai funduota bažnyčia³ buvo kairėje Gardino kelio pusėje, o dešinėje pusėje esanti gyvenvietės dalis buvo Trakų vaivados Liškiavos Švč. Trejybės bažnyčios ir dominikonų vienuolyno fundatoriaus Jurgio Kosylos valda. Kitoje Ratnyčios upelio pusėje buvo Pervalko seniūnijos teritorija. Nurodoma, kad Ratnyčioje pagal 1676 m. privilegiją kiekvieną sekmadienį vyko turgūs, taip pat prekymečiai buvo numatyti per Šv. Mykolo ir Švč. Mergelės Marijos Dangun ėmimo dienas. Įdomu tai, kad Ratnyčioje tuo metu minimas žydas Izraelis. Šiame inventoriuje taip pat minima Ucieka, kurios žemė ribojosi su minėto J. Kosylos miško valda. Vaitystės aprašymo pabaigoje minimas Norulių kaimas⁴.

Barzdžiūnų vaitystėje minimas Dubaklonis, Rūsingė. Šios gyvenvietės ribojosi su J. Kosylos valdyto Panaros kaimo žemėmis⁵, taip pat Merkinės dominikonų valdytomis Kibyšių bei Radyščiaus kaimų žemėmis. Jonionių kaimo gyventojai, be standartinių duoklių, turėjo papildomų sąlygų. Kaip nurodoma, pagal seną paprotį turėjo eiti dirbti į dvarą po tris dienas, taip pat su arkliais vežti vandenį į sodų sklypus bei juos prižiūrėti, ruošti dvarui šieną. Be to, šio kaimo Nemuno žvejai nustatytomis dienomis turėjo tiekti žuvį į dvarą. Barzdžiūnų kaimo žemės, be kitų seniūnijos kaimų teritorijų, taip pat ribojosi su Radvilų giminės žemėmis. Minimos kitos šalia

Kibyšių ir Radyščiaus kaimų laukai dar XVII a. pr. buvo paskirti Merkinės dominikonams. Žygimanto Buržinsko nuotrauka

buvusios vaitystės Burbonių, Šaulėnų gyvenvietės. Merkinės seniūnijai priklausė Mažonių, Jovaišių gyvenvietės, kurios nuo Leipalingio miestelio buvo nutolusios vos per keletą kilometrų. Labiausiai į vakarus nutolusios dvi viena šalia kitos to paties Čivonių pavadinimo seniūnijos gyvenvietės buvo prie Vilko ežero. Pats vakarinis seniūnijos pakraštys, tiesiogiai nutolęs nuo Merkinės dvaro, tuo metu buvo per 30 kilometrų ir siekė Morkavo ežerą bei upelį. Ši vietovė nuo Veisiejų šiaurės rytų kryptimi nutolusi tik daugiau nei 6 kilometrus. Šioje vaitystėje dar minimas Vileikių kaimas prie Giedavardžio ežero⁶.

Druskininkų arba Druskininkėlių⁷ ir Drapalių vaitystėje minimi Kudronių, Cimaniūnų kaimai ribojosi su Panemunės dvaro žemėmis, kurios tiesiogiai priklausė Vilniaus vaivada, LDK etmonui, Merkinės seniūnui Kazimierui Jonui Šapiegai. Vaitystei priklausė Drapalių, Kudronių, Onciškių, Krikštonių, Klepočių, Miežionių, Druskininkėlių kaimai. Verta paminėti, kad Krikštonių kaimas buvo valdytas Polocko statytojo pareigas ėjusio Žyvultos, tačiau vėliau pateko į Merkinės seniūnijos valdas. Šiam asmeniui priklausė ir Lizdų kaimas⁸.

Ilgų vaitystėje minimi Taručionių, Bugonių, Vertelkų, Veismūnų, Dovainiškių, Lydekininkų, Ilgininkų, Margelių, Geisčiūnų, Burokraisčio, Kaibučių, Rusų (Gudakiemio) kaimai. Šio inventoriaus žemių aprašymo gale nurodytos buvusios seniūnijos žemės, kurios pagal valdovų privilegijas perduotos religinėms bendruomenėms ar atskiriems kilmingiesiems. Viena iš jų buvo Merkinės klebono Giedraičio valdyta Songailiškių palivarko valda prie Pilvingio ežero. Merkinės bažnyčiai taip pat priklausė pats Pilvingio ežeras bei Kampio ir Gelovinės ežerai. Merkinės cerkvei, tuo metu valdytai unitų, taip pat priklausė Kalubiškės palivarkas šalia jau minėto Lankininkų kaimo prie Merkio upės ir Papiškių palivarkas prie Trisienio ežero⁹. Kalubiškėje jau nuo seno stovėjo Merkinės cerkvė ir jai tuo metu reikėjo remonto. Merkinės dominikonai kitoje Nemuno pusėje valdė Kibyšių ir Radyščiaus kaimus. Pagal valdovo privilegiją Mykolas Žilinskis Makniūnuose valdė 14 valakų, Raitininkuose – 23 valakus, Majoriškėse – 4 valakus žemės. Pagal valdovų privilegijas žemės buvusioje seniūnijos teritorijoje (Novasoduose) turėjo ir Kazimieras Šymaniovskis, ir minėtas J. Margevičius. Lydekininkuose Kristupas Dyringas turėjo 6 valakus žemės. Valentinas Daukša valdė 11 valakų žemės, taip pat minimas Munvydas (?) (*Munwidowie*), valdęs 8 valakus žemės¹⁰.

Seniūnijos teritorijoje nurodyta buvus 31 ežerą. Juose buvo statomi skirtingų dydžių tinklai įvairioms žuvims. Buvo pagaunama karšių, lynų, karosų ir ešerių. Vyresnysis žvejys arba garnmeisteris Petras Sledžionis žvejojo visuose ežeruose ir juos prižiūrėjo, bet jo atsakomybė buvo prižiūrėti tik seniū-

1764 m. Merkinės seniūnijos inventoriaus antraštinis lapas su Oginskių ir Osolinskių herbais. Lietuvos valstybės istorijos archyvas

nijai priklausančius ežerus, o ne kitus žuvies vandens telkinius. Taip pat, be Merkio žvejybos užtvartos, minima užtvara ant Nemuno upės, tačiau tikslesnė jos vieta nenurodyta¹¹.

1738 m. Merkinės seniūnijos inventoriuje galima aptikti tam tikrų pokyčių, palyginti su ankstesne seniūnijos situacija. Skroblininkų vaitystėje Merkinės seniūnijoje nebeliko Marcinkonių ir Kabelių gyvenviečių. Barzdžiūnų vaitystėje situacija nebuvo pakitusi, papildomai minimas Paliūnų kaimas tarp Termento ir Morkavo ežerų. Šiame inventoriuje pastebimi pokyčiai vaitysčių struktūroje. Nebelieka Drapalių ir Druskininkų bendros vaitystės. Išlieka Drapalių vaitystė, o kita dalis kaimų priskiriama Ilgų vaitystei. Šiaurinė seniūnijos dalis XVIII a. pr. prarado ne vieną kaimą. Ilgų vaitystėje jau nėra minimi Geisčiūnų, Margelių, Bugonių, Vertelkų, Veismūnų, Dovainiškių, Lydekininkų kaimai. Dalis jų atiteko Makniūnų dvarui. Prieš Abiejų Tautų Respublikos paskutinį padalijimą Skroblininkų vaitystėje buvo Lankininkų, Kasčiūnų, Puvočių,

Mardasavo, Norulių, Kapiniškių, Margionių, Šklerių, Randamonių, Grūto, Uciekos, Žiūrų kaimai ir Ratnyčios miestelis¹². XVIII a. II p. atsirado ryškesnių vaitysčių centrų. Rusingės palivarkas administravo Drapalių vaitystę, kuriai buvo priskirti Dubaklonio ir Burbonių (dab. Navikų), Drapalių, Gudonių, Jovaišių kaimai. Kudronių palivarkas administravo Barzdžiūnų vaitystę, kurioje buvo Barzdžiūnų, Mažonių, Šaulėnų, Čivonių, Paliūnų, Vileikių, Anciškių, Krikštonių, Dambraukos, Jonionių kaimai¹³. Ilgų palivarkas administravo to paties vardo vaitystę, į kurią įėjo Davainiškių, Klepočių, Druskininkų (Druskininkėlių), Miežionių, Bugonių, Taručionių, Rusų (dab. Gudakiemio), Kaibučių, Burokraisčio, Burokaraistėlės, Ilgininkų, Meškasalio, Lankininkų (dab. Bingelių miškas) kaimai¹⁴.

Kalbant apie Merkinės seniūnijos teritoriją verta paminėti ir Merkinės miesto „priemiesčiais“ vadintus kaimus. 1787 m. nurodomi Krušų (*Krusz*), Bingelių, Purplių, Trasninko, Maksimonių kaimai¹⁵.

Merkinės dvaro palivarkai

Ilgų palivarkas šalia Ilgio ežero buvo vienas seniausių Merkinės dvaro ūkinės veiklos organizavimo vienetų. Pirmą kartą plačiau aprašomas XVII a. pab. Merkinės seniūnijos inventoriuje. Rašoma, kad Ilgų palivarkas nutolęs per 2 mylias nuo Merkinės, į jį buvo patenkama pro didelius lentomis kaltus vartus. Palivarke stovėjo šeimininko namas, kur iš viso buvo dešimt durų, aštuoni švino bei medžio rėmuose stikliniai langai, pastate trys žalių koklių krosnys, tiek pat mūrinių kaminų. Be šio pastato, minima pirtis bei bravoras, taip pat netoli įvažiuojamųjų į teritoriją vartų įrengti trys mūriniai rūšiai, dengti šiaudais. Teritorijoje dar stovėjo ekonomo namas bei kepyklos pastatas, taip pat tvartai, kluonas ir kiti ūkiniai pastatai¹⁶.

1764 m. Ilgų palivarko inventoriuje minima tuo metu naujai pastatyta bažnyčia. Rašoma, kad jos statyba prasidėjo 1758 m., o buvo baigta 1761 m. Pastatas stovėjo prie kelio nuo Pilvingių kaimo einant dešinėje pusėje, šalia palivarko. Žvelgiant į teritoriją tai buvo viena aukščiausių vietovės vietų. Bažnyčia buvo dengta gontais, į pastatą buvo patenkama pro dvivėres duris, kurios kaltos iš lentelių su dideliais vyriais ir rankena. Į zakristiją durys dar nebuvo pagamintos. Zakristijoje minimas naujai įrengtas palivarko išdas, į kurį buvo patenkama pro duris. Pastate iš viso buvo septyni medžio rėmuose langai ir vienas zakristijoje. Didysis altorius visiškai naujas, o jame įstatytas senas Gardino Dievo Motinos paveikslas. Bažnyčioje įrengta sakykla, taip pat buvo du varpai, vienas jų

signatūrinis, dvi poros žvakidžių, krucifiksas. Ties didžiuoju altoriumi lubos ir sienos buvo ištapytos. Tapyba pritaikyta reprezentuojant didįjį altorių¹⁷.

Einant nuo bažnyčios į palivarką buvo patenkama pro didelius naujus vartus. Teritorijoje stovėjo klojimas, arklidės, bravoras, buvo įveistas sodas. Pats palivarkas buvo išsidėstęs prie pat ežero. Einant nuo vartų tiesiai dešinėje pusėje stovėjo trys dviejų aukštų svirnai, tai buvo apvalios formos (*okragly*) pastatai, dengti gontais su viršuje įrengtu kupolu bei galerija. Nurodoma, kad kupolai dengti skarda, kuri sudėta „artišoko“ struktūros principu. Šalia šių svirnų buvo barokinis sodas.

Palivarko gyvenamųjų namų pastatas buvo nemažas, turėjo puošybos elementų ir inventoriuje vadinamas rūmais. Pastate iš viso buvo 18 langų ir dvivėrės langinės, per du aukštus aplinkui įrengta galerija. Viduje sienos ištapytos, taip pat minima baltų koklių krosnis su 1718 m. data. Po pastatu – trys mūriniai rūšiai. Į juos buvo patenkama pro senas iš lentelių kaltas duris, nusileidus laiptais į vieną iš rūšių, kairėje pusėje buvo patenkama į kitus du likusius. Rūšiai su skliautais ir išgrįsti akmenimis. Priešais rūmų pastatą stovėjo virtuvės pastatas. Taip pat inventoriuje išskiriami palivarko ūkio pastatas, dar viena atskira virtuvė, ledainė, arklidės, pastatas šienui laikyti (*odryna*), kluonas (*gumno*). Šalia ežero buvo kalvė, bravoras, sandėlio pastatas.

Verta paminėti, kad Ilgų palivarke barokiniame sode buvo auginamos skirtingų rūšių slyvos, obelys, kriaušės, vyšnios, agrastai, riešutmedžiai. Sodas buvo aptvertas puošnia tvora su baliustrada ir karnizais, o sodo centre buvo įrengta altana. Palivarko darže augo ropės, morkos, runkeliai, burokai, skirtingų rūšių kopūstai, agurkai, krapai, salotos, ridikai, svogūnai, česnakai, aguonos, arbūzai, kanapės. Įdomu tai, kad minimos ežere giliai įrengtos užtvaros, kur buvo laikoma gyva žuvis. Šiam palivarkui priklausė malūnas, kuris stovėjo ant upelio, tekančio iš Sausvingio ežero. Prie šio malūno stovėjo kiti įvairūs ūkio pastatai¹⁸.

XVII a. pab. minimas naujai pastatytas Mardasavo palivarkas, kuris greičiausiai iškilo anksčiau čia buvusio palivarko ar dvaro vietoje. Vėlesniuose dokumentuose šis ūkinis vienetas nebebuvo minimas. Rašoma, kad palivarkas neaptvertas, jame stovėjo naujai pastatytas nedidelis gyvenamasis pastatas, taip pat teritorijoje buvo svirnas, kluonas, kepykla, tvartas¹⁹.

Užnemunėje, netoli Merkinės, XVIII a. I p. suformuotas Rusingės palivarkas. 1786 m. seniūnijos inventoriuje rašoma, kad atvykstant nuo Merkinės į teritoriją buvo patenkama pro vartus, kuriuos sudarė du stulpai ir „standartinė“ baliustrada. Įėjus į kiemą, jame stovėjo gyvenamasis namas. Tai nedidelis pastatas su centre esančiu prieškambariu ir šoninėmis pa-

Merkinės centrinė aikštė iki Antrojo pasaulinio karo. Tolumoje, prie dabartinės Seinų gatvės, matyti dviejų aukštų mūrinis pastatas, kuris greičiausiai buvo statytas XVIII a. ir LDK laikais priklausė Merkinės dvarui bei naudotas kaip užėiga. Pastatas sunaikintas karo ir pokario metais. Nuotrauka iš Algimanto Antanevičiaus kolekcijos

talpomis. Viename gale buvo gyvenamosios, kitame – virtuvės patalpos. Viduje grindys pluktos moliu. Pastatas dengtas skiedromis. Kieme stovėjo du skirtingo dydžio svirnai. Teritorijoje taip pat buvo tvartas su dviem didelėmis kiaulidėmis, dengtas šiaudais. Dar buvo dvi kepyklos, dengtos šiaudais, kluonas ir statinys šienui laikyti (*odryna*), palivarko teritoriją juosė tvora²⁰. 1764 m. Kudronių palivarke stovėjo gyvenamasis namas, kluonai, tvartas, teritorija buvo aptverta tvora. Pagal aprašymą, kai kurių pastatų būklė jau buvo prasta ir statiniams reikėjo remonto²¹.

Merkinės dvaro tiltas per Merkio upę, užėigos, malūnai

XVII a. pab. seniūnijos inventoriuje aprašomos užėigos (*karczma*), stovėjusios prie Merkio ir Nemuno santakos, kur veikė perkėla. Keltas per Nemuną jungė pagrindinius kelius, vedančius link Prūsijos sienos. Per Merkio upę buvo pastatytas puošnus tiltas su vartais bei baliustrada, per jį vedė kelias Gardino kryptimi. Šio tilto naudojimo mokesčiai patvirtinti Vladislavo Vazos IV, kai jis dar nebuvo tapęs karaliumi. Vykdamas per tiltą kiekvienas pirklys bei valstietis tu-

rėjo sumokėti 3 grašius. Perkėlimas per Nemuną kiekvienam pirklio vežimui kainavo 1 zlotą, o kiekvieno valstiečio vežimo perkėlimas – 6 grašius²². Užnemunęs pusėje stovėjo didelė užėiga, kurioje buvo keletas patalpų bei arklidė. Pastate iš viso buvo aštuoni langai bei dvi baltų ir žalių koklių krosnys. Statinys dengtas skiedromis. Greta užėigos taip pat stovėjo svirnas.

Merkinės 1797 m. plano fragmentas, kuriame pažymėti Merkinės dvaro pastatai (Nr. 3). Maskvos karo istorijos archyvas

Šalia Merkio tilto Merkinės pusėje stovėjo taip pat didelė užėiga, kurioje irgi buvo keletas patalpų, pastatas turėjo iš viso 6 langus, baltų koklių krosnį ir krosnį duonos kepimui²³.

1764 m. Merkinės dvarui pačiame Merkinės mieste priklausė užėiga prie Vilniaus kelio, taip pat dvi užėigos buvo rinkos aikštėje. Viena iš jų įsikūrusi dviejų aukštų mūriniame pastate, kur dar buvo mūrinė arklidė²⁴. Merkinės dvaro užėigos taip pat stovėjo Mardasave, Marcinkonyse, Kapiniškiuose, Puvočiuose, Šklėriuose, dvi Ratnyčios miestelyje, kitoje Merkio pusėje, šalia dabar vadinamojo Česukų kaimo, taip pat Užnemunėje. Kitos minimos Javaišiuose, Paliūnuose, Barzdžiūnuose, Mažonyse, Burbonyse, Ilguose, Kudronyse, Druskininkuose, Klepočiuose, Gudakiemyje, Kaibučiuose, Drapaliuose, Krikštonyse. Dalis šių užėigų buvo blogos būklės, joms jau reikėjo remonto. Malūnai veikė ant Seiros upės šalia Krašto ežero, taip pat Kapiniškiuose, Rudnioje, Merkinėje, Ilguose, Krikštonyse. Pagrindinis Merkinės malūnas buvo už miesto, dabartiniame Zakavolių kaime, jame veikė lentpjūvė bei užėiga²⁵.

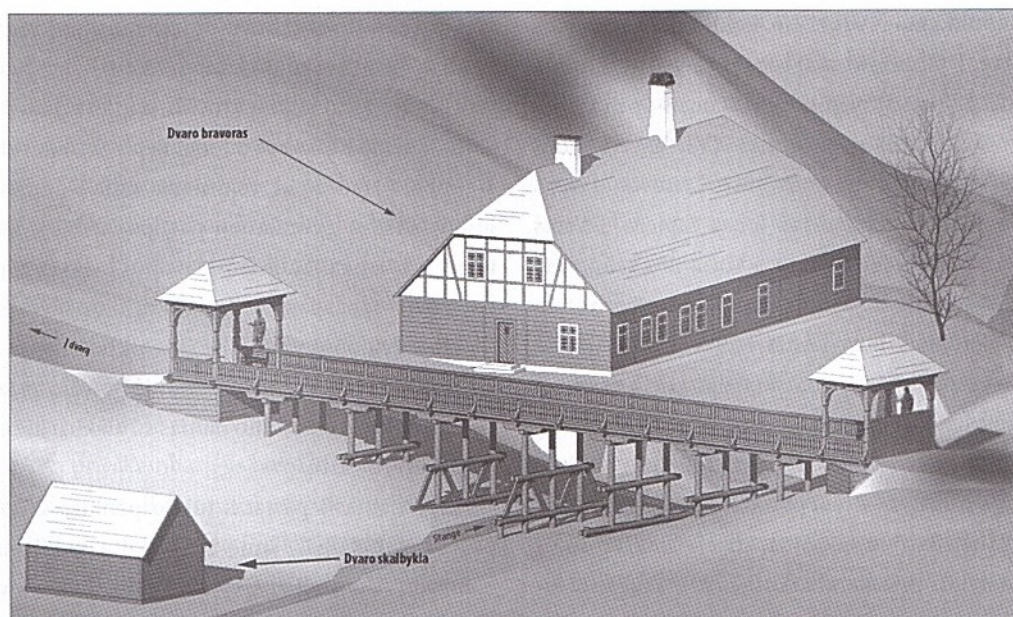
Merkinės dvaro sodyba

Merkinės dvaro sodyba kūrėsi ir buvo perstatoma buvusio papilio teritorijoje. Viduramžių laikotarpiu kovose su Vokiečių ordino valstybe ši teritorija kartu su piliakalniu sudarė vieną svarbiausių vakarinių LDK žemių tvirtovių. Po pergalės Žalgirio mūšyje pilis prarado gynybinę prasmę, tačiau neprarado administracinio vaidmens. Čia atsirandanti dvaro sąvoka iš dalies reiškia tos pačios pilies tęstinumą. Centrinis admi-

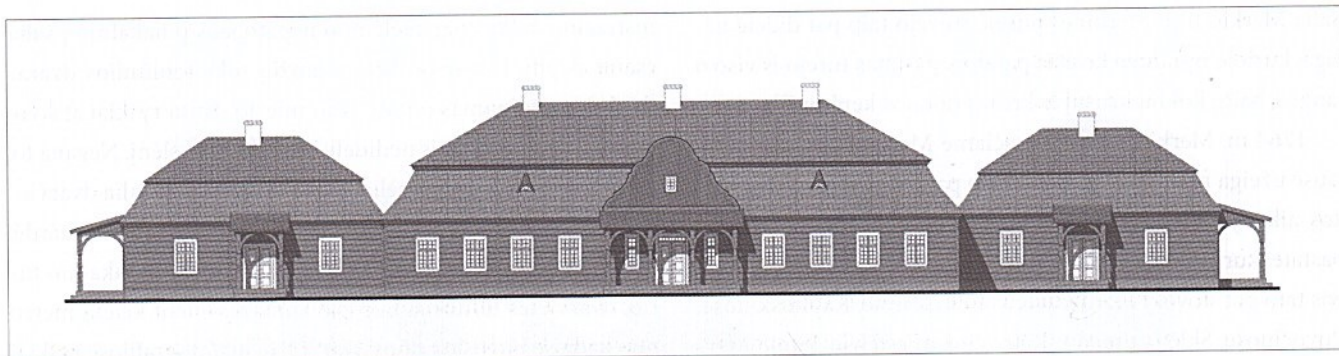
nistracinis taškas persikėlė nuo nepatogaus piliakalnio į šalia esantį papilį. Net ir po keleto amžių toks seniūnijos dvaras dar buvo vadinamas pilimi. Nuo miesto dvarą ryškiai atskyrė Stangės upelis, turintis nedidelį, bet gana gilų slėnį. Negana to, per XIX a. ir XX a. pr. upelio vandenys, glaudęsi šalia dvarvietės link kylančio skardžio ir piliakalnio, gerokai juos suardė. Vykstant šlaitų erozijai sunaikinta beveik pusė piliakalnio tūrio, dvarvietės teritorija taip pat sumažėjo bent keletą metrų nuo kadaise buvusios ribos. Dar XX a. pr. fotografijose ryškiai pastebima padaryta žala, iš dvarvietės teritorijos griūvant šlaitams palei upelį mėtėsi stambūs akmenys ir mūro fragmentai. Peršasi išvada, kad yrantys šlaitai kartu nusinešė ir kai kurių dvaro pastatų liekanas.

Kitą, pietinę, teritorijos dalį taip pat apribojo staiga žemėjantis reljefas, kurį sudarė piliakalnio gynybinis griovys, taip pat Nemuno ir Merkio slėniai. Ši erdvė nėra itin pažeista erozijos. Vienintelė santykinai lygi reljefo erdvė buvo į rytų pusę, jos kryptimi nuo dvaro vedė nedidelis kelias link Mardasavo. Per patį dvarą ėjo dar vienas, regis, ne itin dažnai dėl dvaro uždaro (atitvertas tvora ir vartais nuo miesto) naudojamas kelias nuo Merkio ir Nemuno santakoje buvusio tilto ar vėliau perkėlus link miesto aikštės. Apie patį dvarą ir jo įrengimą gali šį tą pasakyti ir ją valdžiusių giminių pavardės, kurios atstovavo LDK valdžios elitui. Teritorija skirtingais laikotarpiais buvo tokių asmenų kaip Mykolas Glinskis, Jurgis Radvila, Stanislovas Astikas, Bona Sforca, Mikalojus Radvila, Vladislovas Vaza, Mykolas Kazimieras Pacas, Kazimieras Jonas Sapiega ar Motiejus Oginskis žinioje²⁶.

Tikslų žinomų duomenų, kaip atrodė Merkinės dvaras,

Merkinės dvaro bravoro ir tilto hipotetinė rekonstrukcija. Autoriai – Žygimantas Buržinskas ir Vytenis Jonas Sinkevičius

Merkinės dvaro rūmų hipotetinė rekonstrukcija. Autorius Žygimantas Buržinskas

iki pat XVII a. II p. nėra aptikta. Vladislavo Vazos IV laikais jo valdyta Merkinės seniūnija buvo perduota Jonui Vypiskiui, kuris vedęs valdovo favoritę Jadvygą Luškovską čia apsigyveno su valdovo nesantuokiniu vaiku Vladislavu Konstantinu Vaza bei J. Luškovskos motina Ona. Verta paminėti, kad Merkinės magistrato knygoje įrašytas Onos Luškovskos testamentas, kuriame ji nurodo parduoti mūrnamį Lvovo rinkos aikštėje ir gautus pinigus atiduoti jos dukrai, taip pat Lvovo ir Merkinės dominikonams. Testamente ji išreiškė norą būti palaidota Merkinės dominikonų bažnyčioje²⁷.

Grįžkime prie dvaro sodybos vaizdinio – žinant Vladislavo Vazos IV aistrą medžioklei, Merkinės dvare galėjo egzistuoti žvėrinčius. Tokia hipotezė kyla iš to, kad Albrechto Stanislovo Radvilos aprašymuose minima, jog kada valdovas lankėsi Merkinėje su delegacija iš Venecijos, jiems demonstruojant medžioklės ypatumus buvo paleista keletą metų narve auginta meška²⁸.

Daugiau informacijos apie to meto dvaro pastatus galėtų pateikti archeologiniai tyrimai, tačiau ir dabar dvarvietės kalvos šlaituose aptinkama XVII a. I p. koklių bei keramikos fragmentų. XVII a. I p. miesto magistrato knygoje minima dvarui priklausiusi plytinė, stovėjusi šalia Stangės upelio²⁹.

Detalus dvaro aprašymas pateikiamas XVII a. seniūnijos inventoriuje, kada Merkinės seniūnas buvo Lietuvos didysis etmonas, Vilniaus vaivada Kazimieras Jonas Sapiega. Dvaras vadinamas pilimi, teritoriją juosė tvora, į kurią ties keliu, kertančiu teritoriją nuo Merkio ir Nemuno link miesto centro, taip pat ties keliu link Mardasavo buvo pastatyti dideli vartai. Einant nuo upių santakos, kairėje pusėje buvo „itališkas“ (barokinis) nedidelis sodas, suskirstytas kvadratais ir aptvertas iš baliustrados sudaryta tvora. Į jį buvo patenkama nuo kelio pro atskirus vartelius. Sode augo įvairūs neseniai pasodinti medžiai.

Rūmai buvo „itališkos“ struktūros, dviejų aukštų su iš abiejų pusių pristatytais prieškambariais (*sieni*). Tai greičiausiai buvo rūmų rizalitai, prie kurių per du aukštus buvo priglausta „stalių darbo“ galerija, kurios turėklus sudarė balius-

trada, o pirmame aukšte ją rėmė didelės kolonos. Patys rūmai tvarkingai dengti gontais. Vidaus struktūra sudėtingo plano. Pirmame aukšte buvo keturi kambariai, du skirtingo dydžio prieškambariai, kitos nedidelės patalpos, tarp kurių išvietė, skirtingos kambaros bei pokylių salė. Iš viso pastato pirmame aukšte 18 langų su langinėmis. Antras aukštas buvo įrengtas mansardoje, kurioje taip pat buvo keletas skirtingo dydžio kambarių bei prieškambariai su išėjimais į pastato galerijas.

Šalia dvaro rūmų stovėjo kitas senas gyvenamasis pastatas. Jo pirmame aukšte buvo aštuonios patalpos, 15 langų, senos žalių koklių krosnys. Pastate taip pat buvo įrengta pirtis (lažnia). Antrame aukšte buvo alkierius su trimis langais. Į pastatą buvo patenkama per gonkas³⁰.

Visi ūkinės paskirties dvaro pastatai turėjo būti kiek nuošaliau nuo jo rūmų, šiaurinėje teritorijos dalyje, kurią nuo šių skyrė minėtas barokinis sodas. Daugelis aprašytų pastatų nėra tiksliai lokalizuojami, tačiau didžioji dalis buvo kairėje pusėje einant nuo dvaro rūmų į miestą. Pirmasis plačiau aprašytas ūkinis pastatas XVII a. pab. buvo virtuvės statinys, kurį sudarė trys patalpos, jame buvo didelė mūrinė krosnis, įrengta ant keturių laikančių mūro stulpų. Kita patalpa buvo gyvenamoji, ten stovėjo žalių koklių krosnis, dar kita patalpa buvo su paprasta mūrine krosnimi duonai kepti. Pastatas dengtas gontais. Netoli šio statinio stovėjo nauja didelė arklidė, kurios viduje buvo viena gyvenamoji patalpa su žalių koklių krosnimi, joje – trys langai. Šalia šios patalpos buvo kamara, kurioje taip pat buvo vienas langas. Į pačią arklidę buvo patenkama pro didelius dvigubus vartus. Be šios arklidės, buvo dar viena greičiausiai mažesnė. Didžioji arklidė stovėjo prie Stangės upės. Netoliese buvo ekonomo namas su atskiru kiemeliu, išsidėstęs netoli dvaro vartų.

Gyvenamasis pastatas turėjo penkis skirtingo dydžio ir paskirties patalpas, jame buvo baltų koklių krosnis, o pats namas iš viso turėjo septynis langus. Šalia stovėjo dar vienas virtuvės pastatas, kuriame buvo šešios skirtingo dydžio patalpos, tarp jų ir gyvenamasis kambarys. Šiame buvo žalių koklių

krosnis. Statinyje iš viso septyni langai. Netoliese stovėjo tuo metu senas nedidelis svirnas, prie pat buvo daržinė, kurioje taip pat laikyti vežimai. Tarp šių statinių buvo naujai sutvarkytas mūrinis rūsys, jame buvo laikomas alus ir kiti alkoholiniai gėrimai. Nedideliu atstumu nuo šio rūsio, „apačioje“, greičiausiai šalia Stangės upės, buvo kitas nedidelis svirnas, dengtas skiedromis. Kitas „viršuje“ buvo didysis svirnas, taip pat dengtas skiedromis, po juo – nedidelis mūrinis senas rūsys.

Teritorijoje taip pat stovėjo dviaukštė klėtis arba sandėlis, kuriame per du aukštus buvo įrengtos galerijos. Jame buvo laikomi ponų daiktai. Šalia šio pastato stovėjo nedidelis „kapitono“ namas. Palei dvarvietės tvorą, prie Gardino kelio, arti „smėlėtos kalvos“, stovėjo dvarui priklausęs klojimas, dengtas siaudais. Netoliese, šalia Stangės upės, prie „Merkinės miesto ežero“, stovėjo dvarui priklausęs bravoras, taip pat minimas vandens malūnas. Greta bravoro, aptvertoje teritorijoje, buvo „medžiotojų“ namas ir nedidelė arklidė. Kiemo viduryje – sandėlis medžiotųjų daiktams, taip pat dar vienas ūkinis statinys. Šalia dvaro, prie Nemuno, buvo dar vienas nedidelis ūkis, kuriame stovėjo du nedideli pastatai³¹.

Žvelgiant į šiuos duomenis galima teigti, kad XVII a. pab. didžioji dalis pastatų stovėjo bent jau nuo XVII a. vid. karo, dalis minimi kaip seni, tačiau suremontuoti. Ūkinėje dalyje, viršutinėje dvaro dalyje, atmetus rūmus ir oficiną, stovėjo bent devyni pastatai. Apačioje, šalia Stangės, į šiaurę nuo dvaro rūmų ir kitų ūkinių pastatų, buvo dar mažų mažiausiai keli statiniai.

XVIII a. II p. apie dvarą atsiranda įvairesnių duomenų. 1764 m. Merkinės seniūnijos inventoriuje rašoma, kad rūmai dviaukščiai, į vidų prieš pagrindines duris buvo laiptai. Pastatą per vidurį dalijo du prieškambariai, patekus į prieškambarį pro pagrindines duris nuo reprezentacinio kiemo dešinėje pastato dalyje (link Nemuno pusės) buvo trys patalpos, viena jų – salė, o šalia su ja jungėsi kiti atskiri kambariai. Iš šio aprašymo matyti, kad pastato interjeras ganėtinai puošnus, minima įvairia drobe kaltos sienos ir stiuko lipdybos lubos, kiekviename kambaryje buvo koklinės krosnys. Langai stalių darbo kvadratiniai, išorėje neturėjo langinių. Sukant nuo didžiojo kiemo į kairę buvo patenkama į du kambarius, viename jų buvo keturi langai. Šie du kambariai turėjo vieną bendrą krosnį, jų lubas taip pat puošė stiuko lipdyba.

Kalbant apie kitą prieškambarį, jis buvo kitoje statinio pusėje nuo mažojo kiemelio. Iš šio prieš įeinant į prieškambarį, pakilus laiptais, buvo patenkama į galerijos priestatą. Šita galerija kartu su patalpomis pirmame ir antrame aukštuose formavo rūmų rizalitą. Nurodoma, kad antrame aukšte į galeriją išvesti du aukšti langai ir tarp jų į ją vedė dvivėrės durys.

Visame antrame aukšte buvo penki kambariai. Dalis nurodytų patalpų prastos būklės, langai į galeriją be stiklų, viename iš kambarių nebuvo lubų. Rūmų inventoriaus pabaigoje nurodoma, kad po pastatu buvo du mūriniai rūšiai³².

Iš šio aprašymo galima daryti išvadą, kad pastatas buvo senas ir jam reikėjo remonto. Tam tikri įvardijami statinio bruožai panašūs į XVII a. pab. aprašytą rūmų pastatą.

1776–1779 m. išlaidų knygos rodo, kad Matas Oginskis dvarė vykdė didelius statybos darbus. Buvo pastatyti nauji rūmai, didesnė dalis dvaro ūkinių pastatų, remontuoti ar naujai statomi kiti dvarui priklausantys statiniai Merkinės mieste arba seniūnijoje esančiuose palivarkuose. Šveicarų keliautojas, geografas, matematikas, astronomas Johanas Bernouli keliaudamas pro Merkinę 1777 m. rugsėjį paminėjo, kad nauji rūmai dvare jau pastatyti³³.

1776–1779 m. austerijai Merkinės mieste buvo pagaminta 30 442 plytos, įrengiant kaminus, krosnis ir grindis. Pastato prie Merkinės *kafenhauzo* mūrijimui sunaudota 15 446 plytos. Dvaro bravorui pagaminta 11 920 plytų, taip pat minima statyba naujo bravoro, kuriam pagaminta 23 602 plytos. Mūriniam, kuris greičiausiai stovėjo prie miesto aikštės, jo salės ir virtuvės remontui pagaminta 355 plytos. Rūsingės palivarkui skirta 100 plytų. Naujiems ūkiniams pastatams dvaro teritorijoje iš viso sunaudota 60 388 plytos³⁴. Mūrijimo darbai ponų name minimi 1776 m., dar minimas rūsio po naujai statomu pastatu prie *kafenhauzo* išmūrijimas. 1776–1779 m. mediena buvo ruošama jau minėtiems pastatams, taip pat izdo pastatui, keltams per Merkio ir Nemuno upes, plytinei, ilgų užėigai bei sandėliui, įvairiems kitiems staliaus darbams. Skiedromis „ponų namų“ stogas buvo dengiamas 1776 m., o bravoras – 1777 m., taip pat kiti pastatai. Sąskaitose minimas ir kalkių skiediniui paruošimas. Dalis kalkių buvo perduota Merkinės dominikonams, jos naudotos ir tinkui bei mūrui naujam pastatui prie *kafenhauzo*, bravorui, austerijai, malūnui, dvaro ūkiniams pastatams, mūrniamio prie aikštės remontui³⁵. Be pastatų statybos, geležis naudota narvui miesto aikštėje įrengti (*Naklatkę w Rynku*)³⁶, taip pat bravore buvusiai šulinio pompai.

1777 m. dailidei už tilto per Stangės upelį statybą apmokėta 222 zlotai, o po metų – 880 zlotų už bravoro statybą. Mūrnikui už kaminų ir krosnių statybą ponų name sumokėta 91 zlotas. 1779 m. dalininkas Gorskis gavo 320 zlotų už tilto per Stangės upę ištapymą, taip pat jis ištapė du kambarius *kafenhauzo* pastate, šio langines, minėtą narvą aikštėje. Dar minimi 1777 m. jo ištaipyti ciferblatai bokšte bei karietos. Bokšto ir ciferblatų paminėjimą galima sieti su miesto rotuše. Išlaidose užsimenama, kad už viso dvaro palivarko statybą nenurodytas dailidė gavo 3 209 zlotus ir 6 grašius³⁷.

Merkinės dvaro užstatymo 1797 m. situacijos sugretinimas su dabartine ortofotografija.

Be šių pastatų statybos išlaidų, verta paminėti, kad tarp 1766–1767 m. už 452 zlotus iš Leonardo Makovskio buvo nupirkta Nemuno laivas – vytinė³⁸.

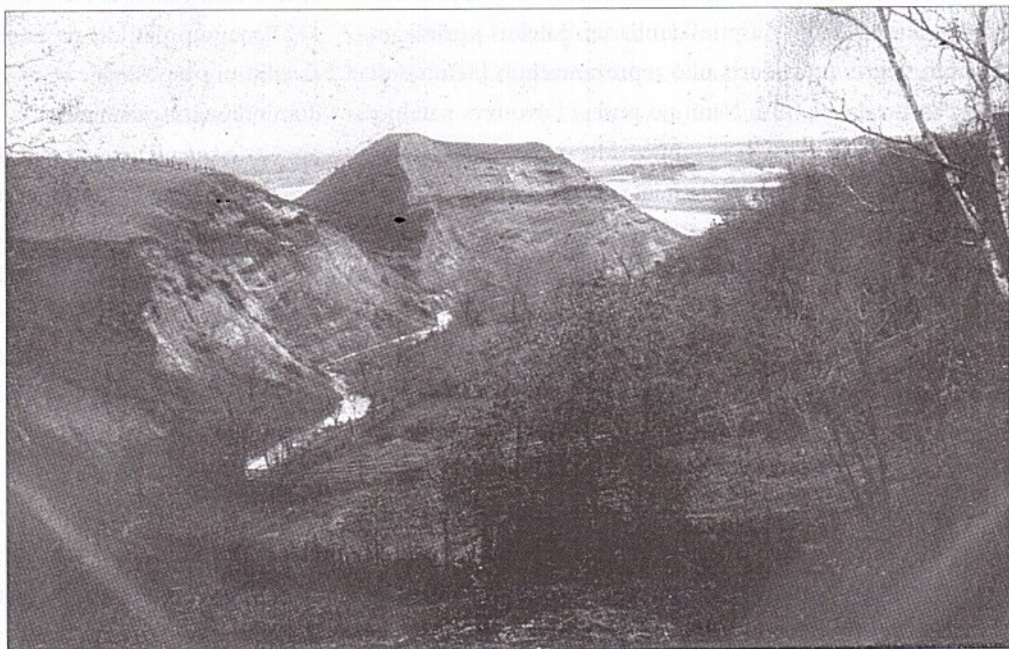
Seniūnijos 1787 m. inventoriuje pagrindiniai rūmai nurodyti kaip oficina³⁹, tačiau iš bendro aprašymo matyti, kad šis pastatas turėjo atitikti pagrindinę ponų rūmų funkciją. Patys rūmai, kaip ir dvaro funkcinės dalys, palyginti su XVII a. pab. situacija, nebuvo pakeitę savo vietos. Dvaro teritoriją ir pastatų lokalizaciją patikslina XVI–II a. pab. miesto planai⁴⁰. Juose aiškiai matyti, kad tuo metu rūmai buvo pailgo stačiakampio plano, orientuoti pietų–šiaurės kryptimi, prie pagrindinės dalies pristatyti du vienodų matmenų alkieriai. Rūmų reprezentacinis kiemas orientuotas nuo jų į vakarus, link piliakalnio, o jo gale stovėjo oficina. Rūmai buvo prisiglaudę prie

šlaito, kurio apačioje vedė link dvaro kylantis Gardino kelias.

1786 m. dvaro rūmai aprašyti kaip buvę ant mūro pamatų, su gontais dengtu stogu ir dviem frontonais, kaip ir ankstesniuose aprašymuose, galimai formavusiais rūmų rizalitus. Virš stogo kilo trys kaminai. Įėjus į rūmus pro dvivėres duris buvo patenkama į pagrindinį koridorių, kurio grindys iš plytų. Prieš pagrindines duris buvo ginklos su laiptais, kurias laikė keturi stulpai. Visuose rūmuose durys stalių darbo. Įėjus iš kiemo, dešinėje pusėje buvo pirmasis kambarys, kuriame buvo baltų koklių krosnis, o šalia jo – drabužių laikymo patalpa. Iš šio koridoriaus buvo patenkama į šešis kambarius, kurių visi langai skaidraus stiklo. Pastate iš viso 23 langai. Du jų buvo maži virš durų, dar du minimi pailgi. Visuose

kambariuose grindys iš lentų.

Šiame inventoriuje minimi ir XVIII a. pab. teritorijos plane minėti prie rūmų matomi atskirai pristatyti alkieriai. Į juos buvo patenkama pro dvivėres duris, ten buvo krosnys, virš jų kilo kaminai. Viename iš alkierių arčiau Gardino kelio buvo trys dideli langai, o kitame – du dideli ir du maži⁴¹.

Merkinės piliakalnis ir papilys (dvarvietė) XX a. pr. *Ziemia: Tygodnik Krajoznawczy Ilustrowany* Nr. 26 z 1912 r.

Oficina iš abiejų pusių turėjo frontonus ir buvo dengta gontais. Apibendrinant galima teigti, kad ji turėjo dešimt skirtingų patalpų, įskaitant ir prieškambarį, atmetus langus virš durų, pastate buvo 20 langų, po pastatu – mūrinis rūsys, didžiojoje dalyje patalpų grindys iš plytų, tačiau buvo ir iš medžio lentų, skirtingose patalpose stovėjo skirtingos paskirties septynios krosnys, kurių viena minima su „piešiniais“⁴².

1786 m. inventoriuje rašoma, kad dvare buvo iš medžio statytos dvi ledainės su rūsiu viduje. Viena jų pastatyta pagal „prūsiškos“ konstrukcijos pagrindą. Kita minima buvusi prie kelio. Einant nuo jų buvo pasiekama tvora su vartais ir šalia, dešinėje pusėje, stovėjo vežiminė, kurios frontonų galai fachverko stiliaus, į ją buvo patenkama tilteliu pro dvigubus vartus. Kita vežiminė taip pat turėjo fachverko stiliaus frontonus. Dešinėje pusėje nuo vežiminių stovėjo didelė arklidė su atskiromis patalpomis. Jos viduje, pagrindinės arklidės patalpoje, per vidurį vedė akmenų grindinys. Teritorijoje taip pat buvo du panašaus dydžio svirnai, kurių galuose, kaip ir kituose minėtuose pastatuose, buvo fachverko stiliaus frontonai. Šalia minimas ekonomo gyvenamasis namas, kurio frontonai taip pat buvo fachverko stiliaus, stogas dengtas gontais. Pastatas turėjo aštuonias patalpas, iš viso dvylika langų, virš stogo kilo trys kaminai, dviejuose gyvenamuosiuose kambariuose stovėjo žalių koklių krosnis, vienoje patalpoje buvo krosnis iš plytų ir naudota duonos kepiniams, taip pat atskira mūrinė krosnis buvo virtuvėje.

Šalia šio pastato buvo arklidė ir vežiminė – abi po vienu stogu. Jų galuose, kaip ir kitur, buvo fachverkiniai frontonai. Už šių pastatų dar stovėjo sūrinė, tvartas ir klojimas, visi dengti gontais. Kairėje tilto pusėje stovėjo bravoras, kaip ir daugelio kitų ūkinių pastatų, frontonai šiame irgi buvo fachverko architektūros, nurodoma juose buvus keturis nedidelius langus. Pastatas dengtas gontais. Įskaitant dvi kameras ir prieškam-

barį, turėjo aštuonias patalpas ir iš viso trylika langų, penkias krosnis.

Be šių pastatų, minimas didelis svirnas ar sandėlis, taip pat viršuje (greičiausiai frontone) nurodyta buvus dar vienas duris, prie Merkio stovėjo nedidelis skalbyklos pastatėlis be langų. Dauguma šių pastatų statyti ar perstatyti 1776–1779 m.⁴³.

Kaip ir anksčiau, į teritoriją nuo miesto buvo patenkama tiltu per Stangės upelį. Rašoma, kad tiltas turėjo dvi skulptūras iš abiejų pusių buvusiuose vartuose. Vienoje tilto pusėje buvo šv. Florijono, o kitoje – šv. Jono Nepomuko skulptūros⁴⁴. Dar 1794 m. rašoma, kad šis tiltas „geras ir didelis“. Šalia dvaro esančios Merkio ir Nemuno santakos veikė upinis uostas, skirtas vytinėms. Nurodoma, kad Merkio upė jau tuo metu buvo užnešta ir nebetiko „kaip anksčiau“ laivybai⁴⁵.

Žlugus Abiejų Tautų Respublikai dvaro užstatymo raida tampa miglota. Merkinės dvaras nors ir egzistavo toliau, jo raidai jau nebeturėjo įtakos ryškesnės buvusios LDK giminės. XIX a. vid. miesto planuose matyti, kad rūmų jau nebebuvo, buvusioje reprezentacinėje dvaro teritorijoje, palei teritorijos ribas, pastatyta keletas panašaus dydžio pastatų. Mažesniųjų buvo daugiau teritorijos šiaurėje, tačiau jų stovėjimo vieta nebeatitiko XVIII a. pab. užstatymo. Greičiausiai po baudžiavos panaikinimo rūmai galutinai sunyko. XIX a. pab. šalia buvusių rūmų vietos pastatytas mūrinis pastatas, kuris nuomotas žydų Šliomo Goričevskio ir Ari-Leybo Farberio⁴⁶. Čia buvo įrengtas muilo ir deguto fabrikėlis. Dar prieškarinio laikotarpio šiaurinėje dvarvietės teritorijoje, viršutinėje dalyje, stovėjo keletas medinių gyvenamųjų namų, erdvėje tarp mokyklos ir šių pastatų šurmuliavo miestelio renginiai. 1935 m. čia įvyko vienas iš Senovės dienų renginių. Sovietmečiu didesnė dvarvietės teritorijos dalis užstatyta gyvenamaisiais pastatais. Vietovė ilgus dešimtmečius nebeturėjo jokio asociatyvumo su kadaise čia veikusiu karališkuoju dvaru.

Nuorodos

¹ Algimantas Černiauskas, Henrikas Gudavičius, Vyktintas Vaitkevičius, *Merkinės istorijos bruožai* (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2004), 145–158.

² Kopia Inwentarza albo rewizyi całego starostwa Mereckiego, LVIA, f. 1135, ap. 4, b. 474; LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 54, 58–90v.

³ Ratnyčios bažnyčia buvo Merkinės jėzuitų filija, funduota LDK didžiojo etmono, Vilniaus vaivados, Merkinės seniūno Mykolo Kazimiero Paco.

⁴ Kopia Inwentarza albo rewizyi całego starostwa Mereckiego, LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 54, 58–68.

⁵ Kaimas vėliau atiteko Liškiavos dominikonams.

⁶ Kopia Inwentarza albo rewizyi całego starostwa Mereckiego, LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 54, 58–68.

⁷ Kaimas dešiniajame Nemuno krante.

⁸ Kopia Inwentarza albo rewizyi całego starostwa Mereckiego, LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 54, 58–68.

⁹ Dabartinis Papiškių ežeras.

¹⁰ Kopia Inwentarza albo rewizyi całego starostwa Mereckiego, LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 54, 58–68.

¹¹ Kopia Inwentarza albo rewizyi całego starostwa Mereckiego, LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 54, 90.

- ¹² Akt Inwentarza Starostwa Mereckiego, f. 11, ap. 1, b. 1058, 23–26v.
¹³ Ibid., 34v.
¹⁴ Ibid., 38–41.
¹⁵ Ibid., 22.
¹⁶ Kopia Inwentarza albo rewizyi całego starostwa Mereckiego, LVIA, f. 1135, ap. 4, b. 474, 115.
¹⁷ Inwentarz Starostwa Mereckiego, f. 525, ap. 17, b. 616, 103.
¹⁸ Inwentarz Starostwa Mereckiego, f. 525, ap. 17, b. 616, 103v–105v.
¹⁹ Kopia Inwentarza albo rewizyi całego starostwa Mereckiego, LVIA, f. 1135, ap. 4, b. 474, 46.
²⁰ Inwentarz Podawczy Starostwa Mereckiego, f. 525, ap. 17, b. 616, 27.
²¹ Inwentarz Starostwa Mereckiego, f. 525, ap. 17, b. 616, 61.
²² Kopia Inwentarza albo rewizyi całego starostwa Mereckiego, LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 54, 117.
²³ Ibid., 116v.
²⁴ Inwentarz Starostwa Mereckiego, f. 525, ap. 17, b. 616, 63v.
²⁵ Ibid., 63–6.
²⁶ Algimantas Černiauskas, Henrikas Gudavičius, Vyktintas Vaitkevičius, *Merkinės istorijos bruožai* (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2004), 153.
²⁷ Merkinės magistrato knyga 1642–1649, SA 5847, 52v.
²⁸ *Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła kanclera w Litewskiego*, wydane z rękopisu przez Edwarda Raczyńskiego, tom 1 (Poznań: 1839), 161, <https://archive.org/details/pamitnikialbryc00raczgoog/page/n5>.
²⁹ Merkinės magistrato knyga 1642–1649, SA 5847, 56v.
³⁰ Kopia Inwentarza albo rewizyi całego starostwa Mereckiego, LVIA, f. 1135, ap. 4, b. 474, 40–42v.
³¹ Kopia Inwentarza albo rewizyi całego starostwa Mereckiego, LVIA, f. 1135, ap. 4, b. 474, 42v–44.
³² Inwentarz Starostwa Mereckiego, f. 525, ap. 17, b. 616, 38–38v.
³³ Johann Bernoulli, *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preußen, Curland, Russland und Polen, in den Jahren 1777 und 1778*, 6 vol. (Leipzig: 1780), 31, https://books.google.lt/books?id=AULCAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
³⁴ Merkinės seniūnijos pajamų ir išlaidų registrai, LVIA, f. 1177, ap. 1, b. 43, 106.
³⁵ Ibid., 105.
³⁶ Pagal senąją miestų tradiciją turgaus aikštėse prie rotušės buvo pastatomi gėdos stulpai arba narvai, grotos.
³⁷ Ibid., 7v.
³⁸ Percepta Pieniendza ca do sumie Komisarza Weszło do expensu Skarbowego w Mereczu od ię 10 augusta 1766 Febr. 1767, LVIA, f. 1177, ap. 1, b. 478, 1.
³⁹ Inwentarz Podawczy Starostwa Mereckiego roku 1787, f. 525, ap. 17, b. 616, 13.
⁴⁰ Maskvos karo istorijos archyvas, f. 846, ap. 16, b. 19538.
⁴¹ Inwentarz Podawczy Starostwa Mereckiego roku 1787, f. 525, ap. 17, b. 616, 13–14.
⁴² Inwentarz Podawczy Starostwa Mereckiego roku 1787, f. 525, ap. 17, b. 616, 13–14.
⁴³ Ibid.
⁴⁴ Inwentarz Podawczy Starostwa Mereckiego roku 1787, f. 525, ap. 17, b. 616, 16.
⁴⁵ Lustracyi miasta Merecza 1794, LVIA, f. 525, ap. 17, b. 616, 113v.
⁴⁶ LVIA. F. 382, ap. 2, b. 1652.